

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

שבת לד: בענין בין השמשות

1. **שבת לד:**, וז"ל, "תנו רבנן בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה מטילין אותו לחומר שני ימים ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף העליון והשוה לתחתון זהו לילה דברי רבי יהודה רבי נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו"

שבת לה., וז"ל, "אביי חזייה לרבא דקא דקא דאוי למערב אמר ליה והתניא כל זמן שפני מזרח מאדימין אמר ליה מי סברת פני מזרח ממש לא פנים המאדימין את המזרח איכא דאמרי רבא חזייה לאביי דקא דקא דאוי למזרח אמר ליה מי סברת פני מזרח ממש פנים המאדימין את המזרח וסימניך כוותא: רבי נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל: אמר רבי חנינא הרוצה לידע שיעורו של רבי נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה וזהו שיעורו של רבי נחמיה"

2. **תוס דף ל"ה.** ד"ה תרי, וז"ל, "תרי תילתני מיל - קשה דהכא משמע דמשקיעת החמה עד הלילה ליכא אלא תלתא ריבעי מיל ור' יהודה גופיה בפסחים בפרק מי שהיה טמא (דף צד. ושם) סבר דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבע מילין וצאת הכוכבים לילה הוא כדאמרין בריש פרק קמא דפסחים (דף ב. ושם) וכדמוכח קרא (נחמיה ד) ואנחנו עושים במלאכה וגו' דמיניה מפיק בפ"ב דמגילה (דף כ:): דמעלות השחר יממא הוא ואומר ר"ת דהתם מיירי בתחילת שקיעה והכא משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע אבל תימה לר"י דבמאי פליגי דהא ודאי משעת צאת הכוכבים הוי לילה כדפיי וי"ל דאמרין לקמן לא גדולים הנראים ביום ולא קטנים כו' אלא בינונים והשתא פליגי דלר' יהודה מספקא ליה בכל כוכבים הנראים משקיעת החמה עד שהכסיף העליון אם הם בינונים אם לאו וע"ק דניחזי אנן באדם בינוני שילך מתחילת שקיעת החמה ד' מילין כדאמר בפסחים י"ל דמספקא להו מהו אדם בינוני:"

כו', מתחילת השקיעה מיד מותר לאכול דקיי"ל ספיקו שלו מותר, ועי' מרדכי בפ"ק דתענית, אלא שנהגו להמתין עד צאת הכוכבים משום דמספקא לן אי הלכה כר' יהודה או כר' יוסי, כמו שכתוב שם הלכה כרבי יהודה לענין כו', ושיעור בין השמשות דרבי יהודה אחר שהכסיף, כמו שכתוב שם דשלים בין השמשות דרבי יהודה, ולפיכך צריך לעשות בתענית כדברי יוסי, כמש"כ והלכה כרבי יוסי לענין תרומה, ואע"ג דמקילין בתענית דספקו שלו מותר, לא מקילין תרי קולי לעשות ג"כ גר' יהודה, ועי' רא"ש ספ"ג דשבת סכ"ג, ולענין תענית אף שדבריו תמוהין בודאי יש לנהוג לענין תענית כדרי יוסי, כיון שנפסק הלכה כר' יוסי לחומרא, אבל לענין שבת הוא כנ"ל וכן לענין חנוכה ג"כ מהתחלת השקיעה, וכן הוא

3. ביאור הגר"א סימן רס"א סעיף ב',

וז"ל, שהוא ג' מילין וריבע. וז"ל, מהא דפסחים כנ"ל בתוס' הנ"ל. וכל זה הוא לשיטת התוס' הנ"ל, אבל ליתא, דא"כ מעלות השחר עד הנץ שוה כזמן השקיעה עד צאת הכוכבים, ובאמת אינו כן כמו שכתבתי לעיל, והחוש מכחיש לכל רואה שמעלות השחר הוא שיעור גדול מאד עד צאת הכוכבים אחר השקיעה, ובמדינות הנוטין לצפון שעלות השחר מתחיל בקיץ מחצי הלילה א"כ אין צאת הכוכבים כלל בקיץ, דבין השמשות מתחיל השקיעה תיכף עד הכסיף התחתון והוא ג' רבעי מיל באופק בבל, ובזמן תקופת ניסן ותשרי בהתחלת השקיעה בין השמשות גמור. וכל מקום שמוזכר 'מששתשקע החמה' בתחילת השקיעה, וכן לענין תענית, כל תענית שלא שקע

בר"ן ורשב"א שם אצל חנוכה, דלא כדברי הטור ושו"ע, ועיי ר"ן שם. וזה שכתב בשבת שם הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה כו', אלמא דבין השמשות מיד משתשקע ובתוך שיעלה הוי לילה, דשיעור עלייתו מן הים הוא חצי מיל, ועיי תוס' שם, והרשב"א נתקשה בגמ' שם מאד, ע"ש, שדחק הרבה. וקושיית תוס' הנ"ל מהא דפסחים צד. נראה דלא קשה כלל, כי ודאי שיציאת הכוכבים וביאתו שוין, וכן ביאת האור ויציאתו שוין, שלכן במדינות הנוטים לא באה האור כלל בקיץ, אבל כוכבים עומדים, אבל דפסחים היינו כל הכוכבים, שאין כל הכוכבים נראין עד שיהא לילה משיטהר האור לגמרי מחמת קטנות הכוכבים דומיא דקאמר שם מעלות

השחר עד הנץ החמר, דבעלות השחר עדיין כוכבים עומדים זמן הרבה, ועד שהנץ החמה הוי ד' מילין, כן מה שכתוב שם משקיעת החמה עד צאת הכוכבים היינו ג"כ שיצאו כל הכוכבים דכך הוא מדת עובי הרקיע דקא מייר בסוגיא דפסחים שם, וזה שכתוב בשבת שם 'ולא כוכבים קטנים שאינן נראין אלא בלילה', ר"ל אחר ביאת האור, שאז נראין כל הכוכבים הקטנים ג"כ כנ"ל, אבל יציאת הכוכבים דאמרינן בכל מקום שהוא לילה הוא בג' כוכבים לבד ובינוניים, כמו שכתוב בשבת, והוא חילוק בתרתי, והן נראין בהכסיף העליון והשוה לתחתון, ולפי שצריך בקיאות גדולה בזה לידע ג' כוכבים לבד ויהיו בינוניים וכמשי"ש בתוס', לכך נתנו שיעור הכסיף כו', וכן אביי דהוי דאוי כו'.

4. שו"ת עמודי אור סי' ה' אות ב' (ראה למטה)

5. חזון איש (ראה למטה)

6. ביאור הלכה סימן רס"א, וז"ל, "מתחלת השקיעה - טעם לכל זה דהנה בפסחים צ"ד איתא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שיעור ד' מילין ובשבת [ל"ד ל"ה] איתא דמשקיעת החמה מתחיל בה"ש [לרבה אליבא דר' יהודה דפסקינן כוותיה] ואמר שם דמשך בה"ש תלתא רבעי מיל ואח"כ הוי לילה ואמרינן שם דג' כוכבים בינוניים הוי לילה א"כ קשה אהדי וע"כ תירץ ר"ת וסיעתו לחלק בין שקיעת החמה דפסחים לשקיעת החמה שבשבת שם דהיא דפסחים הוא התחלת השקיעה משקיעת גוף השמש כשנכסה מעינינו ומאז עד צה"כ ד' מילין ומשתשקע החמה שבשבת שם הוא סוף השקיעה שהוא כשנשקע גם אור השמש מרוב הרקיע לבד לצד המערבי ומאז מתחיל בה"ש שהיא ג' רבעי מיל קודם צה"כ ומהתחלת השקיעה שהוא שקיעת גוף השמש עד סוף השקיעה הנ"ל הוא יום והוא משך ג' מילין ורביע ואז הוא זמן תוספת שבת וכמ"ש כאן בשו"ע ובין כולם המה ד' מילין ועד ד' מילין מהתחלת השקיעה לא הוי לילה ודאי זהו שיטת ר"ת וסיעתו ועיין לקמן בסימן שלי"א ס"ה במ"א משמע שם שדעתו להלכה כשיטה זו אבל הגר"א ז"ל חולק על שיטה זו והאריך בכמה ראיות דשקיעת החמה שבשבת לענין בה"ש הוא ג"כ התחלת השקיעה כמו שקיעת החמה שבפסחים שם ומיד אחר שקיעת גוף השמש מתחיל בה"ש אליבא דר' יהודה דפסק ר' יוחנן כוותיה לחומרא בשבת שם ומשך זמן בה"ש הוא ג' רבעי מיל וקושיא הנ"ל תירץ לחלק בין צה"כ דשבת לצה"כ דפסחים דצאת הכוכבים דשבת הוא זמן של א הנ"ל וגם הראב"ן ס"ל כן דתיכף כשנשקע גוף השמש ונתכסה מעינינו מתחיל זמן בה"ש עיין הגהות מרדכי בפ"ב דשבת וגם בספר סדר זמנים האריך ופסק הלכה למעשה כהגר"א

לילה שהוא ג' כוכבים בינוניים וצה"כ דפסחים הוא צאת כל הכוכבים הנראים בלילה שהוא זמן מאוחר הרבה והוי ד' מילין אחר התחלת השקיעה ואע"ג שנראה לעינים שמשך בה"ש שהוא עד צאת הכוכבים הוא הרבה יותר מג' רבעי מיל הוא כמו שכתב הגר"א בבאורו ששעור הגמרא נאמר רק על אופק בבל או א"י ובמדינותינו שנוטה יותר לצפון מתארך יותר ולכן לענין סוף בה"ש אין לנו משך זמן מסוים מן הגמרא על אופק שלנו ורק תלוי לפי הראות מתי הוא ג' כוכבים בינוניים אבל לא גדולים ולפי שאין אנו בקיאים איזהו בינוניים צריך להמתין עד קטנים כמ"ש סימן רצ"ג וע"ש מה שכתבנו עוד בענין זה ולשיטת הגר"א הנ"ל מיד אחר שקיעת גוף השמש מעל הארץ הוא בה"ש גמור וכנ"ל. ובאמת שיטתו זאת לאו חדשה היא דכבר הסכים כן בתשובת מהר"ם אלשקר סימן צ"ו דמיד אחר שקיעת גוף השמש הוי בה"ש גמור והביא שם שכן כתבו בפירוש הגאונים הראשונים בתשובותיהם והמה רבינו שרירא גאון ורב האי גאון ורבינו נסים גאון גם הרב ר' אברהם החסיד בנו של הרמב"ם ז"ל גם כתב שם שכן משמע מהרי"ף והרמב"ם ורש"י ע"ש והביאו השי"ך להלכה ביו"ד סימן רס"ו סק"א לענין מלת בה"ש וע"ע בפ"י מהרלב"ח על פ"ב מהלכות קידוש החודש להרמב"ם בד"ה כלל העולה שכתב ג"כ שמהרי"ף והרמב"ם משמע דס"ל דמהתחלת השקיעה [דהיינו שהחמה נתכסה מעינינו] הוי בה"ש וגם מהר"ל מפראג בחדושו על שבת פירש ג"כ ממש כשיטת הגר"א ז"ל דמיד אחר התחלת השקיעה הוי בה"ש. והנה למעשה בודאי צריך לזהר כדעת הגר"א והרבה מן הראשונים והפוסקים הנ"ל דמיד אחר התחלת השקיעה היינו משעה שהחמה

נתכסה מעינינו הוא איסור גמור שלא לעשות
מלאכה וח"ו להקל בזה דהוא ספק איסור
סקילה לדעת כל הני רבוותא הנ"ל [ובפרט
בימינו שאין העולם בקי אין בזמן בה"ש
ובאופן זה לכ"ע יש להחמיר לפרוש ממלאכה
מתחלת השקיעה כדאיתא בגמרא והובא
בשו"ע סי'ג] ולא דוקא לענין שבת דה"ה
לכל דבר שיש בתורה שני"מ בין יום ובין לילה
אזלינן להחמיר דתיכף בהתחלת השקיעה
מתחיל בה"ש ונמשך הזמן דבה"ש עד יציאת
ג' כוכבים בינונים כנ"ל. ודע דבספר יראים
לרבינו אליעזר ממיץ החמיר עוד יותר לענין
התחלת בה"ש וס"ל דבה"ש מתחיל ג' רבעי
מיל קודם התחלת השקיעה והובאו דבריו

באגודה ובמרדכי פ"ב דשבת ועיין בב"ח
שהאריך בזה ודעתו שיש לזהר לכתחלה
לנהוג כשיטת היראים ע"ש והביא שכן היה
מנהג הקהלות מאז ועיין במ"א שהביא ג"כ
את דברי הבי"ח ומשמע מיניה שלחומרא
חשש לדברי הבי"ח [אף דמעיקר הדין ס"ל
למ"א כשיטת ר"ת כדמוכח לקמן סימן
שלי"א ס"ה במש"כ שם לענין מילה ע"ש] אכן
הגר"א דחה שיטת הרא"ם הנ"ל ועיין בספר
סדר זמנים מה שכתב בפירוש דברי הרא"ם
ומ"מ לכתחלה בודאי טוב לחוש לדברי
הרא"ם ולהקדים מעט יותר בהדלקת הנרות
כדי לצאת גם שיטתו וכמו שכתבתי במ"ב
סקכ"ג וכמו שכתב הבי"ח שכן היה מנהג
הקהלות מאז: "